

# Wieczny cień demokracji? Partie populistyczne w Europie Środkowo-Wschodniej – analiza porównawcza

**HLIB BOHUTSKYI**

ORCID: 0009-0001-8487-7824

Uniwersytet Opolski  
gleb.shula@gmail.com

**Słowa kluczowe** populizm, Niemcy, Polska, Słowacja, program polityczny

## Abstrakt

W artykule przedstawiono porównawczą analizę programów trzech partii populistycznych z Europy Środkowo-Wschodniej: niemieckiej Alternative für Deutschland (AfD), polskiej Konfederacji oraz słowackiego SMER-SD. Przedmiotem analizy było ich podejście do Unii Europejskiej, migracji, polityki społecznej, wojny na Ukrainie oraz kwestii tożsamości narodowej. Postawiono hipotezę, że mimo różnic ideologicznych i narodowych, ugrupowania te łączy antyelitaryzm, eurosceptycyzm oraz odwoływanie się do idei suwerenności narodowej. W badaniu wykorzystano jakościową analizę treści dokumentów programowych i oficjalnych stanowisk partii, a także podejście porównawcze.

Uzyskane wyniki wskazują, że wszystkie ugrupowania posługiwały się retoryką antyelitarną i odwoływały do „woli ludu”, choć różniły się priorytetami. AfD akcentowała ochronę tożsamości narodowej i krytykę migracji, Konfederacja – wolność gospodarczą i ograniczenie roli państwa, natomiast SMER-SD – sprawiedliwość społeczną oraz sprzeciw wobec militarnego wsparcia Ukrainy.

## The eternal shadow of democracy? Populist parties in Central and Eastern Europe - a comparative analysis

### Keywords

Populism, Germany, Poland, Slovakia, Political Programs

### Abstract

The article presents a comparative analysis of three populist parties in Central and Eastern Europe: Germany's AfD, Poland's Confederation, and Slovakia's SMER. It focuses on their positions on the EU, migration, social policy, the war in Ukraine, and national identity. The hypothesis assumes that, despite ideological and national differences, these parties share features such as anti-elitism, Euroscepticism, and appeals to sovereignty. The study applies qualitative content analysis and a comparative method. The findings show that all three parties used anti-elitist rhetoric and invoked the “will of the people”, although they differed in focus. AfD stressed national identity and migration criticism, Confederation emphasizes economic freedom and limiting the state's role, while SMER highlights social justice and rejected military involvement in Ukraine.

## Wprowadzenie

Populizm jako zjawisko jest obecny w każdym państwie demokratycznym i wynika z samej natury systemu demokratycznego. W ostatnich latach można zaobserwować pewien niepokojący trend w demokracjach liberalnych – w wyborach demokratycznych coraz częściej zwyciężają przywódcy, którzy w różnym stopniu dążą do osłabienia bądź unieważnienia instytucji demokratycznych w swoich krajach. Przykładami takich liderów są Viktor Orbán, Robert Fico, Donald Trump czy Recep Tayyip Erdoğan.

Zjawisko to dotyczy nie tylko wyborów prezydenckich, lecz także parlamentarnych oraz elekcji do instytucji ponadnarodowych, takich jak Unia Europejska. Przykładem mogą być ostatnie wybory do Parlamentu Europejskiego, w wyniku których populistyczna i eurosceptyczna grupa polityczna Patriots for Europe uzyskała znaczące poparcie, stając się trzecią siłą w Parlamencie Europejskim i zdobywając 86 z 720 mandatów.

Populizm jako ruch społeczno-polityczny odgrywa istotną rolę we współczesnych demokracjach, co potwierdzają dane empiryczne. W badaniach przeprowadzonych w 2020 roku w 34 krajach aż 52% respondentów wyraziło niezadowolenie z funkcjonowania demokracji. Niezadowoleniu temu często towarzyszyła utrata zaufania do systemu demokratycznego oraz akceptacja autorytarnych form rządów. Dodatkowo, w badaniach World Values Survey z lat 2017–2020, 53% ankietowanych uznało za korzystny system, w którym władza spoczywa w rękach silnego przywódcy, niezależnego od parlamentu (Reykowski, 2023, s. 7).

Cas Mudde, holenderski politolog i badacz radykalizmu prawicowego, definiuje populizm jako ideologię opartą na dwóch kluczowych komponentach. Pierwszym z nich jest antyelityzm, czyli przekonanie, że społeczeństwo dzieli się na dwie przeciwstawne i jednorodne grupy: z jednej strony – zwykłych, uczciwych ludzi, z drugiej – zepsute, niemoralne i skorumpowane elity. Drugim elementem jest suwerenność społeczeństwa, oparta na idei, że polityka powinna realizować wolę ludu (*general will*), wyrażoną w sposób bezpośredni, z pominięciem politycznych instytucji. Można przypuszczać, że tę wolę rozpoznają i wcielają w życie przywódcy społeczeństwa, które utożsamiane jest ze „zwykłymi ludźmi”, choć Mudde nie stwierdza tego wprost (Pierzhalski, Rydliński, 2017, s. 21).

Przedmiotem opracowania nie jest analiza pojęcia populizmu, lecz zbadanie jego przejawów na przykładzie wybranych ugrupowań politycznych. Porównaniu poddano programy trzech partii populistycznych z Europy Środkowo-Wschodniej: polskiej Konfederacji, słowackiej Sociálnej Demokracii (SMER-SD) oraz niemieckiej Alternative für Deutschland (AfD). Wybór tych ugrupowań wynika z ich istotnej roli na scenie politycznej oraz wyraźnego populistycznego charakteru ich przekazu. Konfederacja łączy w sobie elementy nacjonalizmu, eurosceptycyzmu i liberalizmu gospodarczego, często akcentując hasła antyestablishmentowe. Sociálna Demokracia na Słowacji, mimo swojej nazwy, prezentuje silnie populistyczną retorykę, zwłaszcza w kwestiach socjalnych i narodowych. Alternative für Deutschland natomiast znana jest natomiast z ostrych stanowisk

antyimigracyjnych, krytyki Unii Europejskiej oraz silnego akcentowania tożsamości narodowej. Porównanie przeprowadzono w odniesieniu do pięciu kluczowych zagadnień: stosunku badanych partii do Unii Europejskiej, migracji, polityki społecznej, wojny na Ukrainie oraz tożsamości narodowej, na podstawie analizy treści ich programów i oficjalnych dokumentów.

## Alternatywa dla Niemiec

Analizując AfD, należy zwrócić uwagę na sposób, w jaki partia definiuje samą siebie. Celem jej działania jest bycie „prawdziwą alternatywą” wobec bieżącej polityki. Taka alternatywa jest – w ocenie ugrupowania – niezbędna, ponieważ w Niemczech dochodzi do łamania prawa, nastąpił upadek państwa prawa, a polityka gospodarcza prowadzona przez rząd uznawana jest za błędną i nieracjonalną. Z tego względu partia postuluje radykalną zmianę obecnej polityki, wynikającą z jej negatywnej oceny (AfD Grundsatzprogramm für Deutschland, s. 6). Jednym z elementów strategii programowej AfD jest postulat wzmocnienia demokracji. Partia krytykuje istniejące partie systemowe, twierdząc, że stały się one zbyt silnymi organizacjami na scenie politycznej. Według AfD ugrupowania polityczne powinny współdziałać w ramach systemu politycznego, a nie zawłaszczać go. „To naród powinien określać wolę partii, a nie odwrotnie” – podkreślają. Ugrupowanie opowiada się za powrotem do zasad demokracji bezpośredniej, opartej na systemie referendalnym oraz inicjatywach ludowych wzorowanych na szwajcarskich rozwiązaniach. Zdaniem AfD takie działania wzmocniłyby demokrację i prawa obywatelskie (Walecka-Rynduch, 2015, s. 7). W tym aspekcie widoczny jest typowy dla populizmu antyelityzm oraz odwołanie do „woli ludu”, stanowiące charakterystyczny element retoryki populistycznej.

Część programu partii poświęcona jest Unii Europejskiej. Podobnie jak w przypadku innych ugrupowań o zbliżonym profilu ideologicznym, dominują tu postulaty eurosceptyczne. Według programu AfD Unia Europejska wymaga gruntownej przebudowy, ponieważ w procesie integracji europejskiej stopniowo ograniczana była suwerenność państw narodowych. Największym mankamentem Unii jest brak demokratycznej kontroli nad rozrastającą się i hermetyczną biurokracją. Kompetencje przekazane instytucjom unijnym powinny zostać zwrócone państwom narodowym, które lepiej znają potrzeby swoich obywateli niż odległa Bruksela. Zasada subsydiarności powinna stanowić podstawę podziału kompetencji między poziomem krajowym a unijnym, tak aby władza pozostawała jak najbliżej obywateli. AfD krytykuje także wprowadzenie euro, twierdząc, że był to projekt polityczny, a nie ekonomiczny, opartym na błędnych przesłankach i wdrożonym mimo sprzeciwu wielu ekonomistów. Wspólna waluta, według partii, stała się niepodważalnym dogmatem, który przynosi więcej szkód niż korzyści – sprzyja wzrostowi zadłużenia i osłabieniu gospodarek narodowych. W związku z tym AfD postuluje opuszczenie strefy euro, przy czym decyzja w tej sprawie powinna zostać podjęta w referendum (AfD Grundsatzprogramm für Deutschland, s. 17–18).

Kwestie polityki społecznej w programie AfD są ściśle powiązane z tematyką migracyjną. Już w wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2014 roku partia zdobyła 7% głosów i wprowadziła 7 przedstawicieli, co tłumaczono m.in. świeżością ugrupowania i skupieniem kampanii na

problemie nadużywania świadczeń socjalnych przez imigrantów, opartym na błędnych przesłankach i wdrożonym mimo sprzeciwu wielu ekonomistów.

W kampanii wyborczej w 2017 roku dominującym tematem była kwestia migracji. AfD akcentowała potencjalne koszty społeczne i ekonomiczne, jakie – jej zdaniem – może ponieść niemieckie społeczeństwo w przypadku utrzymania niekontrolowanego napływu migrantów. Wskazywano na pogorszenie warunków pracy, obciążenie systemu społecznego, trudności migrantów z integracją oraz brak akceptacji dla niemieckiej kultury. W programie podnoszono również obawy, że z powodu wysokiej dzietności migrantów Niemcy mogą stać się mniejszością we własnym kraju. W odniesieniu do kwestii religijnych AfD uznaje islam za jedno z największych wyzwań dla Niemiec, zagrażając bezpieczeństwu, kulturze i tożsamości kraju. Partia uważa, że islam nie jest częścią Niemiec, dlatego proponuje usunięcie jego zewnętrznych symboli z przestrzeni publicznej. W tym celu postuluje wprowadzenie zakazu zasłaniania twarzy przez kobiety, noszenia burki, budowy minaretów. AfD sprzeciwia się także przyznawaniu organizacjom muzułmańskim statusu osoby prawnej prawa publicznego. Podkreśla, że w państwie demokratycznym swoboda wypowiedzi i możliwość wyrażania krytyki są kluczowe, dlatego otwarta krytyka islamu powinna być dopuszczalna (AfD Grundsatzprogramm für Deutschland, s. 48–50).

Z krytyki współczesnej polityki migracyjnej wynika, że tożsamość narodowa zajmuje w programie AfD szczególne miejsce i stanowi jeden z jego głównych priorytetów. Równocześnie stanowisko partii wobec islamu odzwierciedla jej podejście do pluralizmu religijnego i kulturowego w Niemczech.

Należy również omówić, jaki jest stosunek partii do Rosji, ponieważ w programie oraz na oficjalnej stronie AfD brakuje jakichkolwiek odniesień do wojny, która trwa na Ukrainie od 2022 roku. Tylko to pozwoli nam lepiej zrozumieć stanowisko partii w tej sprawie. Na oficjalnej stronie partii można znaleźć następujący slogan: „Zimna wojna się skończyła. USA pozostają naszym partnerem. Rosja powinna nim zostać”. AfD opowiada się za zniesieniem sankcji wobec Rosji i poprawą wzajemnych relacji, argumentując, że bezpieczeństwo w Europie nie może być zagwarantowane bez udziału Rosji. Partia popiera więc pokojowe rozwiązywanie konfliktów przy uwzględnieniu interesów wszystkich stron (AfD Grundsatzprogramm für Deutschland, s. 31).

## Konfederacja Wolność i Niepodległość

Istotnym wyróżnikiem polskiej partii populistycznej – Konfederacji, w porównaniu z AfD, jest jej koalicyjny charakter. Jak sama nazwa wskazuje, ugrupowanie stanowi porozumienie kilku środowisk o odmiennych orientacjach ideowych, wśród których znajdują się liberałowie, monarchiści oraz narodowcy. Tak duża różnorodność ideologiczna sprawia, że profil partii oraz wypowiedzi jej przedstawicieli są niejednorodne. Taka struktura ma zarówno zalety, jak i wady. Z jednej strony umożliwia reprezentowanie zróżnicowanych grup społecznych oraz przyciąganie wyborców o odmiennych poglądach. Z drugiej jednak utrudnia sformułowanie spójnego programu politycznego, a różnice wewnętrzne mogą prowadzić do napięć i konfliktów w obrębie ugrupowania, utrudniając realizację wspólnej strategii. Warto również podkreślić, że Konfederacja

pozostaje partią opozycyjną, co oznacza, że nie ponosi bezpośredniej odpowiedzialności za decyzje rządowe, a jej działalność opiera się głównie na krytyce władzy i prezentowaniu alternatywnych rozwiązań politycznych.

W deklaracji programowej Konfederacja przedstawia się jako alternatywa wobec pozostałych ugrupowań politycznych w Polsce, określając siebie jako jedyną siłę rzeczywiście dbającą o interes wspólnoty narodowej i poszczególnych obywateli. W ten sposób podważano istniejący porządek polityczny, wskazując na istnienie pewnego „układu” w polskim życiu publicznym. Już na etapie powstania partia została określona jako ugrupowanie prawicowe, które naturalnie rywalizowało ze Zjednoczoną Prawicą, sprawującą władzę w 2019 roku. Jednocześnie Konfederacja przyjęła postawę opozycyjną wobec wszystkich pozostałych partii parlamentarnych, określając główne ugrupowania – Prawo i Sprawiedliwość, Platformę Obywatelską, Lewicę oraz Polskie Stronnictwo Ludowe – mianem „bandy czworga” (konfederacja.pl).

Podstawą programu Konfederacji, podobnie jak w przypadku wielu partii liberalno-konserwatywnych, jest idea wolności gospodarczej. Za kluczowe warunki rozwoju gospodarczego uznano: własność prywatną, przedsiębiorczość oraz rynkową konkurencję. W programie postulowano m.in. likwidację piętnastu podatków oraz wprowadzenie kwoty wolnej od podatku w wysokości dwunastokrotności płacy minimalnej. Podkreślano, że Konstytucja powinna gwarantować pełną i rzeczywistą swobodę inicjatywy gospodarczej. Aby to zrealizować, zaproponowano wprowadzenie następujących zasad:

1. Przyznanie przedsiębiorcy pełnej swobody w doborze współpracowników, kontrahentów, pracowników i klientów według własnych kryteriów.
2. Zapewnienie realnej swobody zawierania umów oraz ograniczenie do minimum czasu i liczby kontroli w przedsiębiorstwach.
3. Zagwarantowanie każdemu prawa do uzyskania urzędowej, wiążącej wykładni przepisów, które musi stosować (Konstytucja Wolności, 2023, s. 13).

W swoim programie Konfederacja aktywnie krytykuje system podatkowy w Polsce, obwiniając go za inflację i problemy finansowe. Podkreśla, że podatki są nie tylko wysokie, ale także sposób rozdzielania środków budżetowych pozostawia wiele do życzenia. Krytykowane jest również to, jak znaczna część budżetu jest bezmyślnie wydawana na z każdym rokiem rosnącą biurokrację i nowe programy socjalne, przy ciągłym wzroście rozkradania i marnotrawienia (Konstytucja Wolności, 2023, s. 19).

W kontekście Unii Europejskiej w programie Konfederacji podkreślono, że powinno opierać się na silnej kulturze, konkurencyjnej gospodarce i nowoczesnym systemie obronnym. Uważano, że osiągnięcie tej siły wymaga obniżenia i częściowej redukcji podatków, likwidacji biurokracji oraz przywilejów podatkowych, ograniczenia liczby urzędników i agencji rządowych, a także promocji polskich marek na arenie międzynarodowej. Silna gospodarka miała z kolei umożliwić rozwój nowoczesnego wojska oraz poprawę poziomu wyszkolenia strzeleckiego i obronnego obywateli (Polska dla Ciebie, s. 14.). Istotnym elementem programu jest również postulat sprawiedliwego i apolitycznego sądownictwa. Wyrażano również obawy przed utratą suwerenności politycznej na rzecz Unii Europejskiej. Aby temu zapobiec, postulowano dobrowolną współpracę państw

oraz ograniczenie kompetencji UE. Podkreślano także konieczność zachowania suwerenności energetycznej, opartej na wykorzystaniu krajowych zasobów węgla, rozwoju odnawialnych źródeł energii oraz inwestycjach w energetykę jądrową (Po stronie Polski, s. 12.).

Konfederacja postrzega imigrację oraz proces napływu cudzoziemców do Polski w sposób jednoznacznie negatywny, co znajduje odzwierciedlenie w krytyce kierowanej pod adresem rządu Prawa i Sprawiedliwości. Przedstawiciele tej partii zarzucają rządowi niedotrzymanie przedwyborczych obietnic dotyczących zahamowania napływu imigrantów do kraju. W swojej działalności politycznej Konfederacja skutecznie wykorzystuje przekaz wizualny – zwłaszcza infografiki i materiały medialne – podkreślające potencjalne zagrożenia związane z migracją, takie jak ryzyko zamachów terrorystycznych, wzrost przestępczości, powstawanie imigranckich enklaw w dużych miastach czy też odpływ młodych Polaków za granicę w poszukiwaniu lepszych warunków (Kolczyński, 2020, s. 271).

W kwestii wojny na Ukrainie Konfederacja akcentuje potrzebę wzmocnienia narodowej obronności i niezależności militarnej Polski. Zwycięstwa Ukrainy w walce z rosyjską agresją – jak wskazuje program partii – potwierdzają znaczenie silnej armii oraz samodzielności w zakresie produkcji zbrojeniowej. W ocenie ugrupowania sojusze międzynarodowe, choć istotne, nie mogą zastąpić własnego potencjału obronnego państwa. Dlatego Konfederacja postuluje inwestowanie w modernizację armii, w szczególności poprzez rozwój krajowego przemysłu zbrojeniowego, co ma ograniczyć zależność Polski od zagranicznych dostawców (Konstytucja Wolności, 2023, s. 75). Ważne jest również to, że partia nie kwestionuje sankcji nałożonych na Rosję, przynajmniej w swoim programie, i krytykuje zależność od rosyjskiego gazu, która – zdaniem ugrupowania – była konsekwencją błędów polityki energetycznej rządu Prawa i Sprawiedliwości (Konstytucja Wolności 2023, s. 93).

Program Konfederacji zawiera także liczne odniesienia do wartości konserwatywnych, takich jak odpowiedzialność za wspólnotę, wolność jednostki i sprawne państwo. Zapisy dotyczące wychowania obywatelskiego i promocji kultury narodowej były zgodne z ideologiczną tożsamością partii wchodzących w skład Konfederacji. Jednocześnie w dokumentach programowych można dostrzec nawiązania do wartości charakterystycznych dla Narodowej Demokracji, której dziedzictwo ideowe kontynuuje Ruch Narodowy. Badania Jarosława Tomasiewicza wskazują jednak na obecność pewnych sprzeczności w ideologii Konfederacji. Wyróżnił on trzy główne antynomie: 1) konflikt między tradycjonalizmem a modernizmem; 2) napięcie między konserwatyzmem a narodowym demokratyzmem; 3) różnice między wzorcami rodzinnymi a zagranicznymi (Tomasiewicz, 2020, s. 21).

## SMER

Na oficjalnej stronie ugrupowania SMER – socjalna demokracja podkreśla się, że jest to lewicowa siła polityczna na Słowacji, skoncentrowana na ochronie interesów grup wrażliwych społecznie oraz wspieraniu sprawiedliwości społecznej. Program partii akcentuje silną rolę państwa w gospodarce, które ma dbać o zrównoważony wzrost gospodarczy przynoszący korzyści wszystkim

obywatelom, a w szczególności grupom najbardziej potrzebującym. Znajdziemy również informacje, że na arenie międzynarodowej partia broni interesów Słowacji, wspierając współpracę w Europie, ale zawsze gotowa jest odrzucić rozwiązania stojące w sprzeczności z interesem narodowym. W porównaniu z ugrupowaniami analizowanymi wcześniej, SMER wyróżnia się brakiem wyraźnego antyelityzmu, typowego dla partii populistycznych. Wynika to z tego, że ugrupowanie stanowi część słowackiej elity politycznej – przez wiele lat współtworzyło rządy i odgrywało dominującą rolę w życiu publicznym, jedynie okresowo tracąc pozycję głównej siły parlamentarnej.

SMER aktywnie wspiera ideę stworzenia państwa socjalnego, które zapewnia obywatelom szeroki zakres gwarancji społecznych. Ugrupowanie koncentruje się na zmniejszeniu ubóstwa, zwłaszcza wśród najbardziej wrażliwych grup społecznych, takich jak emeryci, samotne matki czy nisko opłacani pracownicy. W programie podkreśla się potrzebę przywrócenia 13. emerytury oraz zapewnienia stabilnego wzrostu minimalnych emerytur, co ma chronić seniorów przed skutkami inflacji. W zakresie polityki mieszkaniowej partia postuluje zwiększenie dostępności mieszkań na wynajem poprzez współpracę z władzami lokalnymi i rozszerzenie systemu państwowych dotacji. W sferze rynku pracy proponuje natomiast poprawę warunków zatrudnienia, wzrost wynagrodzeń oraz ożywienie dialogu społecznego. W programie pojawia się również postulat poprawy sytuacji studentów oraz młodych pracowników (Návrat dôstojnosti do života ľudí, 2023, s. 6–7).

Partia uważa członkostwo w Unii Europejskiej za kluczowe dla Słowacji. Integracja europejska jest najważniejszym projektem, który należy chronić, ponieważ daje to Słowacji istotne korzyści polityczne i ekonomiczne. Jednocześnie partia wyraża zaniepokojenie sposobem funkcjonowania instytucji unijnych, wskazując, że część decyzji podejmowanych w Brukseli spotyka się z niezadowoleniem słowackiego społeczeństwa. W programie partii podkreślono też, że ważne jest zachowanie prawa państw członkowskich do krytycznego stanowiska wobec działań instytucji UE, a także kontynuowanie funkcjonowania prawa weta przy podejmowaniu decyzji dotyczących wszystkich państw unii (np. przy uchwalaniu ustaw wymagających jednomyślności). Partia wspiera także wysiłki UE na rzecz ochrony klimatu, zastrzegając jednak, że inicjatywy te nie powinny zagrażać konkurencyjności gospodarki ani poziomowi życia obywateli (Návrat suverenity do slovenskej zahraničnej politiky, 2023, s. 1–3).

W zakresie polityki migracyjnej program SMER-u podkreśla znaczenie ochrony narodowych interesów Słowacji w ramach wspólnego podejścia Unii Europejskiej. Ugrupowanie krytykuje unijną politykę migracyjną, wskazując, że nie uwzględnia ona specyficznych warunków oraz potrzeb poszczególnych państw członkowskich. Szczególny nacisk położono na konieczność kontroli napływu migrantów oraz skutecznej ochrony granic państwowych. W programie wyrażono także poparcie dla działań podjętych przez państwa Grupy Wyszehradzkiej w czasie kryzysu migracyjnego, w tym decyzji o zamknięciu granic dla nielegalnych migrantów. Stwierdza, że każde państwo UE powinno mieć prawo do podejmowania niezależnych decyzji w kwestii migracji, kierując się swoimi narodowymi interesami (Návrat suverenity do slovenskej zahraničnej politiky, 2023, s. 2–3).

W odniesieniu do wojny na Ukrainie SMER zajmuje stanowisko skoncentrowane na pomocy humanitarnej i dyplomatycznym rozwiązaniu konfliktu. Partia popiera udzielanie wsparcia humanitarnego Ukrainie, jednak sprzeciwia się przekazywaniu pomocy wojskowej, uznając, że prowadzi to jedynie do przedłużenia i eskalacji działań zbrojnych, a tym samym do zwiększenia cierpienia ludności cywilnej. W programie podkreśla się, że priorytetem powinny być negocjacje pokojowe i działania dyplomatyczne, w których istotną rolę powinna odegrać Unia Europejska, podejmując wysiłki na rzecz stabilizacji sytuacji w regionie. Partia wyraża również zaniepokojenie skutecznością sankcji gospodarczych nałożonych na Rosję oraz ich negatywnym wpływem na gospodarkę Słowacji. W dokumentach programowych ugrupowanie zwraca uwagę, że polityka USA przyczynia się do podziału świata na blok zachodni i wschodni, co określa mianem „wnoszenia nowej żelaznej kurtyny”. Jednocześnie rosyjską inwazję na Ukrainę SMER uznaje za naruszenie prawa międzynarodowego, porównywalne z interwencją USA w Iraku (Návrat suverenity do slovenskej zahraničnej politiky, 2023, s. 2).

W programie partii kładzie się duży nacisk na ochronę tożsamości narodowej Słowacji. W polityce zagranicznej SMER podkreśla znaczenie zachowania suwerenności państwa oraz obrony interesów narodowych na arenie międzynarodowej. Ugrupowanie aktywnie wspiera dziedzictwo kulturowe i język słowacki, traktując je jako fundament spójności społecznej.

Partia opowiada się za równością wszystkich obywateli, w tym przedstawicieli mniejszości narodowych, promując jednocześnie szacunek dla wielokulturowości oraz ochronę praw mniejszości. Ważnym elementem jej polityki zagranicznej jest również umacnianie więzi z państwami sąsiednimi, z którymi Słowację łączą tradycyjnie bliskie relacje historyczne i kulturowe, zwłaszcza z Czechami, Polską i Węgrami (Návrat dôstojnosti do života ľudí, 2023, s. 6).

## Podsumowanie

AfD, Konfederacja i SMER to partie populistyczne, które – mimo odmiennych priorytetów – łączy krytyka elit politycznych, sceptycyzm wobec Unii Europejskiej oraz odwoływanie się do „woli ludu” jako źródła legitymizacji władzy.

AfD przedstawia się jako „prawdziwą alternatywę” wobec dominującego porządku politycznego w Niemczech. Jej program opiera się na krytyce elit rządzących, oskarżanych o łamanie zasad państwa prawa, prowadzenie błędnej polityki gospodarczej i ignorowanie potrzeb obywateli. Partia sceptycznie podchodzi do centralizacji władzy w UE, proponując jej gruntowną reformę, ograniczenie biurokracji oraz przekazanie kompetencji państwom narodowym. Szczególne miejsce w programie AfD zajmuje polityka migracyjna i obrona niemieckiej tożsamości narodowej – ugrupowanie ostrzega przed skutkami niekontrolowanej imigracji i islamizacji społeczeństwa. W polityce zagranicznej AfD opowiada się za poprawą relacji z Rosją, uznając ją za ważnego partnera dla bezpieczeństwa Europy.

Konfederacja, będąca koalicją liberałów, monarchistów i narodowców, łączy w swoim programie idee konserwatywne, nawiązania do tradycji Narodowej Demokracji oraz postulaty wolności gospodarczej. Choć różnorodność ideologiczna umożliwia reprezentowanie szerokiego spektrum

wyborców, prowadzi również do wewnętrznych napięć i trudności w wypracowaniu spójnej wizji politycznej. Konfederacja koncentruje się na promocji idei sprawnego i silnego państwa, wolności gospodarczej oraz współodpowiedzialności za wspólnotę narodową, przy jednoczesnej krytyce imigracji, Unii Europejskiej oraz rządu Prawa i Sprawiedliwości. W swoich postulatach szczególną uwagę zwraca na radykalne zmniejszenie podatków i ograniczenie biurokracji, co wyróżnia ją spośród innych ugrupowań populistycznych.

SMER, od lat jedna z głównych sił politycznych na Słowacji, łączy elementy lewicowej polityki socjalnej z populistyczną retoryką. Ugrupowanie akcentuje potrzebę rozwoju państwa opiekuńczego, ochrony interesów „zwykłych ludzi” oraz zachowania suwerenności narodowej. SMER krytykuje unijną politykę migracyjną, opowiadając się za kontrolą granic i prawem państw członkowskich do samodzielnych decyzji w tej sferze. W polityce zagranicznej unika jednoznacznego opowiedzenia się po którejkolwiek ze stron wojny na Ukrainie, postulując dyplomatyczne rozwiązanie konfliktu i ograniczenie dostaw broni.

Analizowane partie wykazują podobieństwa w sceptycyzmie wobec Unii Europejskiej. AfD podkreśla potrzebę reformy UE i opuszczenia strefy euro, Konfederacja krytykuje Unię za ograniczanie polskiej niezależności, a SMER sprzeciwia się ingerencji UE w wewnętrzne sprawy Słowacji. Jednocześnie różnią się priorytetami: AfD skupia się na polityce migracyjnej i ochronie tożsamości narodowej, Konfederacja na gospodarce, a SMER na polityce socjalnej i ochronie interesów słabszych grup społecznych. Różnice w ich podejściu wynikają z lokalnych uwarunkowań politycznych. AfD koncentruje się na zagrożeniach związanych z imigracją i islamem oraz na rewizji stosunków z Rosją. Konfederacja eksponuje gospodarcze reformy, krytykując istniejący system polityczny w Polsce. SMER z kolei skupia się na interesach narodowych i polityce socjalnej, co stanowi podstawę jego długoterminowego poparcia na Słowacji.

Podsumowując, postawiona we wstępie hipoteza została potwierdzona. Pomimo różnic ideologicznych i narodowych, wszystkie analizowane ugrupowania łączy wspólne jądro populistycznego dyskursu: sprzeciw wobec elit, krytyka instytucji unijnych oraz akcentowanie suwerenności i „woli ludu”. Jednocześnie ich działalność potwierdza elastyczność populizmu, który potrafi dostosować swoje treści do kontekstu politycznego poszczególnych państw, zachowując przy tym wspólną strukturę narracyjną.

## Bibliografia

- AfD Grundsatzprogramm für Deutschland*. Pobrane z: <https://www.afd.de/grundsatzprogramm/> (29.04.2025).
- Kolczyński, M. (2020). Strategia komunikacyjna Konfederacji w wyborach w 2019 roku – próba rekonstrukcji. *Studia Politologiczne*, 55, 259–276. DOI: 10.33896/SPolit.2020.55.11.
- Konstytucja Wolności 2023. Pobrane z: <https://konfederacja.pl/konstytucja-wolnosci-program-wyborczy-2023/> (29.04.2025).
- Návrat dôstojnosti do života ľudí*, 2023. Pobrane z: [strana-smer.sk/aktuality/blogy/post/volby-2023](https://strana-smer.sk/aktuality/blogy/post/volby-2023) (17.10.2025).
- Návrat suverenity do slovenskej zahraničnej politiky*, 2023. Pobrane z: [strana-smer.sk/aktuality/blogy/post/volby-2023](https://strana-smer.sk/aktuality/blogy/post/volby-2023) (17.10.2025).
- Pierzchalski, F., Rydliński, B. (2017). *Autorytarny populizm w XXI wieku. Krytyczna rekonstrukcja*. Warszawa: Dom Wydawniczy ELIPSA.

Po stronie Polski. Pobrane z: <https://konfederacja.pl/po-stronie-polski/> (29.04.2025).

Reykowski, J. (2023). Populizm jako choroba demokracji. *Nauka*, 3, 7–19. DOI: 10.24425/nauka.2023.146053.

Tomasiewicz, J. (2020). Confederacy — the polish new right wing between tradition and modernity. *Studia Politicae Universitatis Silesiensis*, 30, 7–32.

Walecka-Rynduch, A. (2015). „Alternative für Deutschland”—niemiecka eurosceptyczna partia pozaparlamentarna. Próba analizy wizerunku w przestrzeni internetu. *Przegląd Politologiczny*, 1 (85), 85–106. DOI: 10.14746/pp.2015.20.1.6.

## Cytowanie

Bohutskyi, H. (2025). Wieczny cień demokracji? Partie populistyczne w Europie Środkowowschodniej – analiza porównawcza. *Acta Politica Polonica*, 2 (60), 109–118. DOI: 10.18276/ap.2025.60-07.